

נספח: 'העלמותו של אלישע לאחר משיחת יהוא

אחת הבעיות החמורות שעמן צריך להתמודד המעיין בפרקי אלישע, היא 'העלמות אלישע' מלאחר ששלח את אחד מבני הנביאים למשוח את יהוא (ט', א-ג) ועד אשר "חָלָה אֶת חֲלִיוֹ אֲשֶׁר יָמוּת בּוֹ" (י"ג, יד). העלמות זו נמשכת כחמישים שנה!¹ פעולתו הנבואית של אלישע המתוארת במקרא חופפת את רוב תקופת מלכותו של יורם בן אחאב, אשר מלך שתיים עשרה שנה (ג', א).² עם הסתלקותו של יורם בן אחאב מעל במת האירועים ועלייתו של יהוא, מסתלק גם אלישע למשך שנים רבות והוא שב ומופיע רק לקראת מותו, בימי יואש נכדו של יהוא.

1. סידור הכרונולוגי של פרקי אלישע

תמיהה זו הביאה חלק מן המפרשים החדשים וחוקרי המקרא בדורות האחרונים לייחס סיפורים שונים על אלישע, המצויים במקרא לפני מרד יהוא, לתקופה שלאחר אותו מרד - תקופת שושלת בית יהוא. לדעתם, המלך העומד מול אלישע בסיפורים שונים שבהם שמו אינו נזכר (וכך הדבר בכל הסיפורים החל בפרק ה' - סיפור נעמן),

1. כך הוא החשבון: "וְהַיָּמִים אֲשֶׁר מָלַךְ יְהוּא עַל יִשְׂרָאֵל עֶשְׂרִים וּשְׁמֹנֶה שָׁנָה בְּשִׁמְרוֹן" (י', לו) - ובהן לא נזכרה כל פעילות של אלישע. אחר כך "מֶלֶךְ יְהוֹאָחָז בֶּן יְהוּא עַל יִשְׂרָאֵל בְּשִׁמְרוֹן שִׁבְעַת עֶשְׂרֵה שָׁנָה" (י"ג, א) ואף בימיו לא נזכר אלישע. בימיו של יואש בן יהואחז, שמלך על ישראל בשומרון שש עשרה שנה (י"ג, י) חוזר אלישע ומופיע לאחר תקופת העלמות ארוכה:

י"ג, יד וְאֵלִישָׁע חָלָה אֶת חֲלִיוֹ אֲשֶׁר יָמוּת בּוֹ

וַיָּרֶד אֵלָיו יוֹאָשׁ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיִּבֶן עַל פְּנֵיו...

לא נאמר באיזה שלב במלכותו של יואש חלה אלישע, אך אפילו אם היה הדבר בשליש הראשון של מלכותו, הרי אנו מגיעים לחמישים שנה, קצת פחות או קצת יותר, שבהן שמו של אלישע אינו נזכר ושום פעולה שלו אינה מתוארת.

2. בימי אחזיהו בן אחאב שמלך לפני יורם אחיו שנתיים (מל"א כ"ב, נב) עוד פעל אליהו, והוא שהודיע למלך זה בעת מחלתו כי ימות ממנה. את מלחמתו של יורם בן אחאב במואב (מל"ב ג') יש לקבוע מחמת שיקולים שונים בשנה הראשונה או השנייה למלכותו (ראה על כך במקום המצוין בהערה הבאה), ובעת מלחמה זו כבר פעל אלישע כנביא יורש תפקידו של אליהו, ועדיין לא היה מִכָּר כָּל צוּרָכּוֹ (ג', יא). פעולתו האחרונה של אלישע המתוארת במקרא (לפני שחלה את מחלתו אשר ימות בה) הייתה למנות את אחד מבני הנביאים למשוח את יהוא, ומעשה זה הביא להתפרצותו המיידית של המרד, שבתחילתו יורם נהרג. נמצא, שפעולתו של אלישע נמשכה מתחילת מלכותו של יורם, או קצת לאחר מכן, ועד לסיום מלכותו - בין עשר שנים לשתיים עשרה שנה.

אינו יורם בן אחאב, אלא אחד ממלכי בית יהוא. לפי דעה זו, אין הסיפורים אודות אלישע מסודרים בסדר כרונולוגי ו"אין מוקדם ומאוחר" בהם. לא כן היא דעתם של חז"ל, של יוסף בן מתתיהו בקדמוניות היהודים ושל פרשניו הראשונים והאחרונים: הללו סבורים כי פרקי אלישע מסודרים בסדר כרונולוגי, והמלך היחיד העומד מול אלישע (מלבד בעת מחלתו בסוף ימיו) הוא יורם בן אחאב. אף שאין מניעה עקרונית מללכת בדרכם של הפרשנים החדשים תוך שימוש בכלל "אין מוקדם ומאוחר בתורה", לא הלכנו בעיונינו בדרך זו ואף לא העמדנו לדיון. אופיים של עיונינו, שהוא עיון ספרותי בפרקי אלישע, אינו מחייב כלל הזדקקות לשאלה ההיסטורית מיהו המלך הפועל בסיפורים שונים אל מול אלישע. אף על פי כן, בנספח זה אנו נזקקים לשאלה זו, משום שכאן היא מתעוררת כשאלה פרשנית - עם ראשית העלמותו הממושכת של אלישע. הַנְּחָתְנוּ המובלעת לאורך כל העיונים עד עתה (ולעתים היא נאמרה בפירושו) היא שכל עוד אין הוכחה מוכרחת לשינוי זמנו של המסופר מן הרצף הכרונולוגי שבתוכו הוא נתון, זמנו של המסופר מתאים למיקומו ברצף האירועים המתוארים במקרא. עיקרון מתודולוגי זה לימדנו רמב"ן בכמה מקומות בפירושו לתורה. וכך הוא כתב בפירושו לספר במדבר ט"ז, א ד"ה ויקח קרח:

על דעתי כל התורה כסדר זולתי במקום אשר יפרש הכתוב ההקדמה והאיחור, וגם שם, לצורך עניין ולטעם נכון.

מובן שדברי רמב"ן הללו אמורים גם, וביתר שאת, ביחס לספרי נביאים ראשונים, שבהם היסוד ההיסטוריוגרפי מרכזי ביותר. השאלה שהצגנו בראש עיון זה אינה יכולה להחשב כהכרח לשנות את זמנו של המסופר וכאילו "יפרש הכתוב ההקדמה והאיחור", וגם אין למצוא בהקדמת המאוחר בסיפורי אלישע "צורך עניין וטעם נכון". כוונת הסיפור הכרונולוגי של פרקי אלישע נִכְרַת מכמה וכמה סיפורים אודותיו: הסיפור המוקדם ביותר אודותיו הוא על מפגשו הראשון עם אליהו (מל"א י"ט, יט-כא), וסיפור זה אכן מצוי בעיצומו של מחזור סיפורי אליהו, עוד בטרם החל אלישע את פעולתו כנביא. אף הסיפור אודות פְּרֻדְתָּם של אליהו ואלישע (מל"ב ב', א-יב) מצוי במקום הראוי ברצף הכרונולוגי - בקו התפר שבין פרקי אליהו לפרקי אלישע. אף ארבע הסצנות הבאות בהמשך פרק ב' (חציית הירדן, חיפוש בני הנביאים את אליהו, ריפוי מי יריחו וקללת הנערים) מצויות בהמשך כרונולוגי רצוף, שהרי באלו מתוארת שיבתו של אלישע ממקום עלייתו של אליהו השמימה. אף סיפור המלחמה במואב בפרק ג' התרחש בראשית דרכו של אלישע כנביא, כמוכח מן העובדה שאלישע עדיין לא היה מוכר למלך ישראל, ואחד מעבדי המלך תיארו כמי ש"יִצְקֵק מִים עַל יְדֵי אֱלֹהֵי". שיקולים נוספים מחייבים להקדים זמנו של סיפור זה לראשית מלכותו של יורם, ועמדנו עליהם בסדרת העיונים המתאימה.³ לסיפורים הבאים בפרק ד' אין כל הקשר היסטורי, ועל כן

3. ראה 'המלחמה במואב' ז, הערה 1.

שאלת זמנם אינה עולה כלל על הפרק. אף סיפור מינויו של חזאל למלך ארם (ח', ז-טו) וסיפור משיחתו של יהוא (ט', א-ג) מצויים בסדר כרונולוגי ברור, שהרי בעת משיחת יהוא מלחמתו של יורם ברמות גלעד היא כבר עם חזאל מלך ארם (ט', יד). וכמובן, שני הסיפורים החותמים את מחזור סיפורי אלישע - סיפור מחלתו האחרונה וסיפור תחיית המת שהושלך לקברו (י"ג, יד-כא) - מצויים במקומם הכרונולוגי הראוי, כשהם חותמים גם את פרשת חייו של אלישע.

מכאן יש להסיק, שגם אותם סיפורים הבאים בהקשר היסטורי, אך קשה לעמוד על זמנם מתוכם עצמם - סיפור נעמן (ה', א-כז), סיפור הכאת חיל ארם בסנוורים (ו', ח-כג) וסיפור הצלת שומרון ממצור בן הדד (ו', כד - ז', כ) - סודרו במקומם מתוך כוונה לשלבם באותו רצף כרונולוגי כללי.

אם כן, מלך ישראל המוזכר בסיפורים אלו הוא יורם בן אחאב, ובן הדד הנזכר בראש סיפור הצלת שומרון (ו', כד) הוא המלך שחזאל ירש את כסאו מאוחר יותר, ולא בנו של חזאל (שאף שמו היה בן הדד).⁴

חיזוק נוסף לטענה זו (מלבד האופי הכרונולוגי של סידור כלל פרקי אלישע) יש להביא מתיאור קבלת הפנים המפוארת שלה זכה אלישע בבואו לדמשק (ח', ז-ט), אירוע שזמנו ללא ספק הוא בימי מלכותו של יורם בן אחאב. הכבוד שלו זוכה אלישע מאת בן הדד מלך ארם וחזאל עבדו, והאָמון הרב בדבר ה' אשר בפיו, אינם מוסברים בסיפור זה ואינם מובנים מאליהם. רק על רקע המעורבות הקודמת של אלישע בנושאים הקשורים להנהגה הארמית - בסיפור נעמן ובסיפור הכאת חיל ארם בסנוורים - ניתן להבין כיצד נתפרסם שמו של אלישע בחצר בן הדד, ומדוע זכה מצדו לכבוד ולאָמון כה רבים.⁵

2. סגנונו הייחודי של מלך ישראל הפועל בתקופת אלישע

חיזוק נוסף לכך שמלך ישראל המתואר לאורך פרקי אלישע (עד פרק ט') הוא יורם בן אחאב ניתן להביא מהשוואת תיאור דמותו של יורם בפרק ג' (ששם נזכר שמו) לתיאור דמותו של מלך ישראל בפרקים ה'-ז' (ששם שמו אינו נזכר).

4. בין החוקרים החדשים נשמעת הטענה, כי אף אם כוונת העורך של מחזור סיפורי אלישע הייתה לייחס את הסיפורים הללו ליורם בן אחאב, הרי "האמת ההיסטורית" היא שסיפורים אלו שייכים לתקופה מאוחרת יותר - תקופת שושלת בית יהוא. לאחרונה נשמעה טענה חריפה אף יותר: אלישע לא פעל כלל בימי יורם בן אחאב, אלא רק בתקופת בית יהוא, ואת הסיפורים המקדימים את זמנו מבארים החוקרים הטוענים טענה זו בדרכים שונות ומשונות. טענות מסוג זה אינן כלל בתחום דיונו, משום שהן נובעות מהנחות יסוד שאין אנו שותפים להן כלל. אולם עלינו להעיר רק זאת: הניסיון לרקום היסטוריה אלטרנטיבית לזו המוצגת במקרא, כאשר החומר הכמעט יחיד המשמש בידי החוקרים הוא המקרא עצמו, מכיל פְּשָׁל מתודולוגי חמור. בכשל הזה ניתן לחוש בנקל כשקוראים מאמרי מחקר מן הסוג האמור.

5. דברים אלו מבוססים על דברינו בשתי סדרות העיונים שהקדשנו לשני סיפורים אלו.

יש שאנו מוצאים במקרא, כי אישיות המתוארת בסיפוריו מצטיינת בחותם סגנוני ברור, הן בסגנון הדיבור הן בסגנון הפעילות.⁶ מלך ישראל המתואר לאורך פרקי אלישע מצטיין בסגנון מיוחד כזה.

א. כאשר נתקלו צבאות ישראל ויהודה במחסור במים בדרכם למלחמה במואב, קרא יורם מלך ישראל:

ג, י אָהָה! כִּי קָרָא ה' לְשִׁלְשֵׁת הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה לְתֵת אוֹתָם בְּיַד מוֹאָב!

זוהי קריאת ייאוש, אשר מחד אינה קוראת נכון את המציאות, ומאידך אינה חותרת לשום פתרון.⁷

שוב חוזר יורם על קריאתו זו באוזני אלישע לאחר שזה הסתייג ממנו:

יג אֵל! כִּי קָרָא ה' לְשִׁלְשֵׁת הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה לְתֵת אוֹתָם בְּיַד מוֹאָב!

ב. כאשר שלח מלך ארם איגרת אל מלך ישראל ודרש שיאסוף את נעמן מצרעתו, הגיב מלך ישראל בדרך זו:

ה', ז וַיְהִי כִּקְרָא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶת הַסֵּפֶר

וַיִּקְרַע בְּגָדָיו וַיֹּאמֶר: הָאֱלֹהִים אֲנִי לְהַמִּית וְלְהַחְיֹת

כִּי זֶה שִׁלַּח אֵלַי לְאַסֹּף אִישׁ מִצְרַעְתּוֹ!?

כִּי אַךְ דָּעוּ נָא וְרָאוּ כִּי מִתְאַנֶּה הוּא לִי.

6. הנה דוגמה לכך: רבקה, החווה הריון קשה במיוחד, מגיבה על כך במילים אלו (בראשית כ"ה, כ): "וַתֹּאמֶר: אִם כֵּן, לָמָּה זֶה אֲנֹכִי?" ופירושו כדברי רמב"ן שם: "אם כן יהיה לי, למה זה אנוכי בעולם?! הלוואי אינני, שאמות או שלא הייתי".

כאשר רבקה שומעת את תכניתו של עשו להרוג את יעקב, היא מנסה לשכנע את יעקב שיברח, ומסיימת את דבריה במילים (כ"ז, מה): "לָמָּה אֲשַׁכַּל גַּם שְׂנִיכָם יוֹם אֶחָד?".

מייד אחר כך היא פונה ליצחק ואומרת לו (שם, מו): "קִצְתִּי בְּחַיֵּי מִפְּנֵי בְּנוֹת חַת, אִם לִקַּח יַעֲקֹב אִשָּׁה מִבְּנוֹת חַת כְּאֵלֶּה מִבְּנוֹת הָאֶרֶץ לָמָּה לִּי חַיִּים?".

המעין יִנְכַּח שבכל שלושת המקומות הללו ניכרת צורת חשיבה אחת וצורת התבטאות דומה, שאינן אופייניות לאישים אחרים במקרא. את רבקה מאפיין גם סגנון פעילות מיוחד במינו, הניכר בפעולותיה מאז היותה נערה צעירה בבית אביה ועד פעולתה האחרונה המתוארת במקרא, בשילוחו של יעקב ללבן.

סגנון פעולה וסגנון דיבור יוצאי דופן במקרא ניכרים גם בסגנונו של יהוא, כפי שהוא מתואר בפרקים ט'-י' בספרנו. ביטוי בולט לכך ניתן למצוא בדברי הצופה על המגדל ביזרעאל (ט', כ): "וְהַמְּנַהֵג כְּמִנְהַג יְהוּא בֶן נִמְשִׁי, כִּי בִשְׁנֵעוֹן יְנַהֵג".

7. רק יהושפט, בעזרתו של אחד מעבדי מלך ישראל, חושב על הליכה אל הנביא (שם, יא-יב).

אף כאן תגובת ייאוש אשר מחד אינה קוראת נכון את המציאות, ומאידיך אינה חותרת לשום ניסיון לפתרון (והפתרון כאן הוא כמו בפרק ג' - בפנייה אל הנביא; שם יזם זאת יהושפט וכאן - הנביא עצמו).

ג. בסיפור הכאת חיל ארם בסנוורים התנהגותו של מלך ישראל פחות מובהקת, אך ניכרת גם בסיפור זה אותה תכונה של קריאה לא נכונה של המציאות ושל הכוונה הצפונה בה, ביחד עם אי-אמון בנביא. אלישע מזהיר את מלך ישראל מלעבור במקום שבו מטמין מלך ארם מארבים לחיילי ישראל, ומה תגובתו של הלה?

ו', י וַיִּשְׁלַח מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶל הַמְּקוֹם
אֲשֶׁר אָמַר לוֹ אִישׁ הָאֱלֹהִים וְהִזְהִירָה
וְנִשְׁמַר שָׁם לֹא אַחַת וְלֹא שְׁתֵּיִם.

המלך אינו מאמין בידיעת אלישע את הנסתר, והוא דווקא שולח לבדוק את אמיתות דבריו "לא אחת ולא שתיים".

כאשר אלישע מביא את חיילי ארם לשומרון, מלך ישראל אינו עומד על כוונתו ושואל את אלישע:

כא הַאֲכָה אֶכָּה אֲבִי?

וזוכה לתגובה חריפה מפי אלישע.

ד. בסיפור המצור על שומרון קרא מלך ישראל קריאת ייאוש נוספת. כאשר פנתה אליו אישה בעברו על החומה (ו', כז) ואמרה לו: "הושיעה אֲדָנִי הַמֶּלֶךְ", ענה המלך: "אל! יושעך ה'! מאין אושיעך, המן הגרן או מן היקב?!"

תגובת ייאוש נוספת מופיעה בהמשך אותו סיפור:

ו', ל-לא וַיְהִי כִשְׁמַע הַמֶּלֶךְ אֶת דְּבַרֵי הָאִשָּׁה
וַיִּקְרַע אֶת בְּגָדָיו... וַיֹּאמֶר: כֹּה יַעֲשֶׂה לִּי אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסֵף
אִם יַעֲמַד רֹאשׁ אֱלִישֶׁע בֶּן שָׁפֵט עָלָיו הַיּוֹם!

רק מאוחר יותר ירד המלך אל הנביא תוך שהוא מתחרט על דבריו, ואז שמע מפי הנביא נבואת הצלה (ז', א).

8. פיסוק דבריו של המלך כאן אינו על פי הטעמים, והשיקולים הפרשניים לכך מופיעים לעיל 'רעב' דו.

יש גם לתת את הדעת לדמיון הסגנוני לקריאתו של יורם שהובאה לעיל: "אל! פי קרא ה' לשלש המלכים האלה..."

ה. משהגיעה בשורת ארבעת המצורעים אל בית המלך, בהמשכו של אותו סיפור, נאמר:

ז', יב וַיִּקַּם הַמֶּלֶךְ לַיְלָה וַיֹּאמֶר אֶל עַבְדָּיו:
אֲגִידָה נָא לְכֶם אֵת אֲשֶׁר עָשׂוּ לָנוּ אֲרָם
יְדַעוּ כִּי רָעִים אֲנַחְנוּ, וַיֵּצְאוּ מִן הַמַּחֲנֶה לְהַחֲבֶה בַּהַשְׂדָּה (בַּשָּׂדֶה)
לֵאמֹר: כִּי יֵצְאוּ מִן הָעִיר, וְנִתְפָּשׂוּ חַיִּים, וְאֶל הָעִיר נָבֵא.

שוב ניכרת ראייתו הפסימית של המלך את המציאות ואי-הבנתו אותה, ושוב ניכר בו העדר כל מחשבה חיובית כיצד לפתור את הבעיה. רק אחד מעבדיו של מלך ישראל הוא שמציע פתרון מעשי, ואותו מאמץ המלך (שם, יג-יד).
וראה עד כמה דומה תגובתו של מלך ישראל כאן לתגובתו על איגרתו של מלך ארם בפרק ה'!

מכל המקומות הללו ניכרת אישיות אחת, שיש לה אופי ברור ותגובות קבועות במצבי לחץ. זוהי אישיותו של מלך ישראל באותן שנים שבהן פעל אלישע, ובפעם הראשונה שאישיות זו מופיעה, בפרק ג', נוקב הכתוב בשמה: יורם בן אחאב.⁹

ובאמת, אף בסיפור המצור על שומרון אנו נרמזים כי המלך הפועל מול אלישע הוא יורם בן אחאב. כאשר שלח המלך את שלוחו להרוג את אלישע כפי שנשבע (ו', לא), ראה אלישע בעיני רוחו את בואו הקרוב של השליח אל ביתו ואמר לזקנים היושבים אתו (ו', לב): "הֲרֵאִיתֶם כִּי שָׁלַח בֶּן הַמְרִצָּח הַזֶּה לְהַסִּיר אֶת רֵאשִׁי?!". ובכן, מי הוא "בֶּן הַמְרִצָּח" אם לא יורם בן אחאב, שאביו נאשם ברצח נבות - "הַרְצַחְתָּ וְגַם יָרַשְׁתָּ"? וכשם שאלישע הזכיר ליורם בעת המלחמה במואב את חטאי אביו באמרו לו (ג', יג): "לָךְ אֶל נְבִיאֵי אֲבִיךָ וְאֶל נְבִיאֵי אֲמֹנֶךָ", כן גם בסיפור המצור על שומרון¹⁰

9. בעיון ב: לעיל ביארנו את הצלחתו הרבה של יהוא בתפיסת המלוכה, בכך שחבריו שרי הצבא (ואולי עם ישראל כולו) לא היו מרוצים משלטונו של יורם מסיבות אלו עצמן.

10. המפרשים החדשים, שטענו כי סיפור המצור על שומרון אירע בימי מלך מבית יהוא, פירשו כי "הַמְרִצָּח" הוא יהוא, ששפך דמים רבים בעת שתפס את המלוכה, ואם כן בנו הוא כנראה יהואחז. אולם אין זה סביר שאלישע יכנה את יהוא 'מְרִצָּח'. הרי אלישע בעצמו חולל את מרד יהוא, כדי לקיים את נבואת אליהו להכרית את בית אחאב, ומעשיו של יהוא זכו להסכמה נבואית (י', ל): "וַיֹּאמֶר ה' אֶל יְהוּא: יַעַן אֲשֶׁר הִטִּיבְתָּ לַעֲשׂוֹת הַיֵּשֶׁר בְּעֵינַי, כָּל אֲשֶׁר בָּלָבְבִי עָשִׂיתָ לְבֵית אַחְזָב...". הייתכן אפוא שאלישע יחלוק על הערכת הנבואה הזו של מעשי יהוא?

בהקשר זה נעיר, כי נראה שכוונת דברי הושע (הושע א', ד): "וַיִּפְקְדְתִּי אֶת דָּמִי יְזַרְעָל עַל בֵּית יְהוּא" היא, שאחר שבית יהוא (בדורות שאחר יהוא) חטא בחטאים שונים, איבד מעשהו של יהוא למפרע את צידוקו המוסרי. אולם יהוא עצמו אינו נקרא מרצח גם לא בדברי הושע הללו.

3. הטעם להעלמותו של אלישע

ובכן, אם המלך שמולו פעל אלישע בכל הסיפורים אודותיו עד פרק ט' הוא יורם בן אחאב, חוזרת השאלה שהעמדה בראש נספח זה: מה פשר העלמותו רבת השנים של אלישע משעת משיחת יהוא ועד לימי יואש נכדו? מדוע מצטמצמת פעילותו הנבואית של אלישע (על כל פנים זו שהמקרא מתארה) רק לתקופת מלכותו של יורם בן אחאב - כשתים עשרה שנים, אף שהנביא האריך ימים לאחריה והמשיך לחיות עוד כחמישים שנה?

אמנם אין זה מן הנמנע כי פעילותו של אלישע כנביא בישראל נמשכה בכל אותן שנים שבהן נעלמו שמו ותיאור פעולותיו מן המקרא. אם אכן כך הדבר, מופנית שאלתנו אל המקרא (ולא אל אלישע): מהו קנה המידה שבו משתמש המקרא לתיאור פעולותיו של נביא? אילו מפעולותיו הוא בוחר לתאר ואילו להשמיט? איזו תקופת פעילות של אותו נביא זוכה לתיאור מפורט במקרא, ואיזו תקופה - עובר עליה המקרא בשתיקה?

אף אם לא נמצא תשובה לשאלתנו (לא בניסוחה הראשון ולא בשני), לא יהא בכך עילה לייחס סיפורים שונים על אלישע לתקופת בית יהוא, ולשבש בכך את סדרם הכרונולוגי של פרקי אלישע. תמיהתנו אינה התמיהה החמורה ביותר שבה נתקל לומד המקרא שאין לה פתרון חד-משמעי. יש לזכור שתופעות דומות (אם כי אולי לא באותו קנה מידה) מצויות במקומות נוספים במקרא.¹¹ ובכל זאת, בדברים שלהלן ננסה לענות על תמיהה זאת.

11. בעיון הראשון בספרנו פרקי אליהו (עמ' 22-24) עסקנו בשאלה, האם כאשר מופיע אליהו לראשונה במקרא (מ"א ז"א, א) הוא נביא טירון או נביא ותיק? טענתנו שם הייתה שמן הפסוקים המתארים את הופעתו הראשונה נראה שאלהו היה אז נביא ותיק וידוע. מדוע אפוא לא נאמרה לנו מילה על קיומו של נביא זה לפני הופעתו אצל אחאב? אין בידנו לענות על כך תשובה ברורה, אולם נראה שמבחינת קנה המידה המקראי, רק פעולתו של אליהו בימי אחאב חשובה שתהא מונצחת בתיאור המקרא, ולא פעולותיו הקודמות. ניתן להעלות ביחס לכך סברות שונות, אך יש להכיר בקוצר ידנו לעמוד על טעמו הוודאי של דבר זה. בכל זאת, ניתן לומר על כך דבר בדרך השלילה: ברי שקנה המידה של המקרא לתיאור פעולותיהם של נביאים אינו היסטורי - לא מבחינת ההיסטוריה הכללית ולא מבחינת ההיסטוריה הפרטית של הנביא. דהיינו: לא חשיבותן ההיסטורית של פעולותיו לעם ישראל או לקורותיו של הנביא עצמו, היא קנה המידה לתיאורן במקרא. ומכאן נובעת האפשרות לעבור בשתיקה גמורה על עשרות שנות פעילות של הנביא.

אף בנוגע לאישים אחרים, שאינם נביאים, כך הדבר: תיאור קורותיו של יהוא המשתרע על פני פרקים ט'-י' - שבעים ושלושה פסוקים - נוגע בעצם אך לימים אחדים של המרד וספיחיו (וודאי לא יותר מחודשיים), ואילו לעשרים ושמונה שנות מלכותו לאחר מכן, מוקדשים פסוקים בודדים (י', לא-לו) שבהם דברי סיכום כלליים לתקופת מלכותו.

במידה מסוימת ענינו כבר על שאלה זו, לפחות במה שנוגע למרד יהוא ולתקופת מלכותו של מלך זה (עשרים ושמונה שנים), בסוף עיוננו הקודם, ואין צורך לחזור על הדברים הללו.

כהמשך לדברים שנאמרו שם, נחזור ונזכיר את דברי ר"מ אלשיך שהובאו בעיון ב.2. בסיפורים האחרונים במחזור סיפורי אלישע מתואר כיצד מסתמן יחס חיובי של מלך ישראל (שהוא, כאמור, יורם בן אחאב) אל אלישע. בפרקים ו'ח' מתוארת בתחילה כניעתו של המלך לנביא, ובהמשך מתוארת הערצתו למופתיו של אלישע.

לעומת כל זאת, נגזר על אלישע למנות את מי שיחולל מהפכת דמים כנגד יורם, שבה יירצחו המלך וכל בני משפחתו. מסיבה זו, אומר ר"מ אלשיך, העדיף הנביא למסור את משיחת יהוא בידי שליח.

הסיטואציה הזאת מזכירה את שמואל הנביא, אשר הוטל עליו למנות את מחליפו של שאול בן טיפוחיו האהוב. שמואל התאבל על שאול כל הימים, ומאן להשלים עם גזרת החלפתו (שמ"א ט"ו, יא ושם לה). אף על פי כן, חזקה עליו פקודת ה' ללכת ולמשוח את דוד, אך הוא עושה זאת בלב חצוי. זהו המעשה האקטיבי האחרון של שמואל המתואר במקרא. מכאן ואילך אין המקרא מתאר עוד את פעילותו. אין זאת אומרת ששמואל הפסיק את פעילותו כנביא, הנה בשמ"א י"ט, יח-כד מתואר שמואל כרבם של בני הנביאים: "לְהַקֵּת הַנְּבִיאִים נְבִיאִים, וְשִׁמּוֹאֵל עִמָּד נֶצֶב עֲלֵיהֶם" (שם, כ). אולם פעילותו הנבואית בתחום הממלכתי - אינה מתוארת עוד במקרא.¹²

'העלמותו' זו של שמואל נובעת כנראה מחוסר השלמתו עם המציאות החדשה שהוא נאלץ להיות מחוללה. כנביא הדור, הוא נצטווה למשוח את דוד, ובכך לעמוד מאחרי החלפת שאול. אך כיוון שלא השלים עם כך (שהרי המשיך להתאבל על שאול), נפסקה פעילותו בתחום הממלכתי.

בממדים שונים לגמרי קרה דבר דומה גם לאלישע. קשה לומר על יורם בן אחאב כי היה בן טיפוחיו של אלישע כשאול ביחס לשמואל. ובכל זאת, הוא היה מלך שאלישע שיתף עמו פעולה בנסיבות מגוונות, וזכה בשל כך להערכה ולהתקרבות הדרגתית של המלך אליו.

לא מצאנו את אלישע מנבא נבואת כיליון כנגד יורם.¹³ בשורת כליון ציפתה ליורם עוד מימי אליהו (מל"א כ"א, כט - "בְּיָמַי בָּנוּ אֲבִיָּא הֲרָעָה עַל בֵּיתוֹ"), אך זו לא תאמה את אופי היחסים שנקמו בין יורם לאלישע, ובמידת מה אף נגדה את התקדמותם של הללו.

והנה הגיעה השעה ההיסטורית למימוש גזרה זו, ועל אלישע מוטלת המשימה להיות מיילדו של התהליך שביא לידי מימוש הגזרה. שמואל, כאשר נצטווה ללכת למשוח את

12. בריחתו של דוד אליו המתוארת באותו הפרק אינה חורגת מדברינו, שכן שמואל אינו פועל אז שום פעולה להצלתו של דוד מיד שאול הרודף אחריו. הצלה זו באה ממילא, מחמת השראתו הנבואית של שמואל על תלמידיו בני הנביאים.

13. אף לא כאשר שלח את אחד מבני הנביאים למשוח את יהוא - ראה בסוף עיון ב.3.

דוד בחיי שאול, שאל את ה': "איך אֵלֶךְ?". אלישע שעמד בנסיבות דומות לאלו של שמואל - סכנה חיצונית ואי-הזדהות פנימית עם המהלך הקשה - לא הלך בעצמו (הוא גם לא נצטווה על כך), אלא שלח את שלוחו. כפי ששמואל ירד מעל במת הפעילות הנבואית הממלכתית מכאן ואילך, כך גם אלישע אינו מופיע עוד לפנינו כנביא. רק בימיו האחרונים שב אלישע להאיר באור נבואתו, כנר הדועך, שלפני כבייתו מזנקת שלהבתו ומאירה באור חזק ואחרון.